

**ԲԱՌԱՅԻՆ ՀՈՄԱՆՇՈՒԹՅԱՆ ՈՒՍՈՒՑՈՒՄԸ ԲՈՒՀՈՒՄ՝
ԸՍՏ ՄԱՍՆԱԳԻՏԱՑՈՒՄՆԵՐԻ**

Ամփոփում

Սույն հոդվածում բառային հոմանշության ուսուցումը տրված է՝ ըստ մասնագիտական այս կամ այն բնագավառին վերաբերող բառապաշարի և տեքստային հատվածների: Բուհական համակարգի ոչ մասնագիտական ֆակուլտետներում արդի հայերենի հոմանիշ բառերի՝ ըստ մասնագիտացումների և նրանց համապատասխան բառապաշարի ավանդումը կարող է նպաստել բառերի ձևափոխության այս խմբի ուսուցման արդյունավետության բարձրացմանը: Կարևոր է բառային հոմանշության և հականշության ընդհանրությունների և տարբերությունների, ինչպես նաև բազմիմաստության և հոմանշության փոխհարաբերությունների վերհանումը:

Ուսանողների ձեռք բերած տեսական գիտելիքները հարկ է կիրառել գործնականում՝ ըստ տարաբնույթ առաջադրանքների և տեքստային աշխատանքի:

Արժևորվում են ուսուցման անհատականացմանը նպաստող բառարանային աշխատանքը, կապակցված խոսք կազմելը և, ընդհանրապես, ուսանողների ինքնուրույն աշխատանքներ կատարելու հմտությունների մշակումը:

Թեման ավանդելիս առաջարկվում է կիրառել գծագրական դասակարգիչներ, որոնք ապահովում են փոխներգործուն ուսուցումը, ինչպես նաև համակարգչային Microsoft Power Point (կամ Google) ներկայացումը՝ որպես ուսուցման միջոցներից մեկը:

Բանալի բառեր և արտահայտություններ. բառային հոմանշություն, հոմանշային շարք, հականշահոմանշային շարքեր, հոմանշություն և բազմիմաստություն, մասնագիտական բառապաշար, բուհական ուսուցում, տեքստային աշխատանք, բառարանային աշխատանք, փոխներգործուն մեթոդներ, մեթոդական հնարներ:

Ներածություն

Բառային հոմանիշները ձևով տարբեր, բայց նույնական (*նույնանիշներ*) կամ մոտ իմաստ ունեցող (*համանիշներ*) բառերն են: Տարբերակվում են *լեզվական* (խոսքից դուրս) և *խոսքային* (ոչ խոսքից դուրս) հոմանիշները:

Հոմանշությունն ու բազմիմաստությունը փոխկապակցվածություն են դրսևորում. բազմիմաստ բառը յուրաքանչյուր իմաստի համար առանձին հոմանիշ ունենալու հնարավորություն ունի:

Հոմանիշներն այդ կարգի (ձևաիմաստային) մյուս խմբերի և, մանավանդ, *հականիշների* նկատմամբ ցուցաբերում են թե՛ ընդհանրություններ (հականշություն և հոմանշություն. ա) խոսքիմասային արժեքի նույնականություն, բ) աղերսակցություն բառերի բազմիմաստությանը, գ) հականշություն հոմանշային զույգերի կամ շարքերի միջև, դ) *լեզվական* և *խոսքային* հոմանիշների և հականիշների առկայություն), թե՛ տարբերություններ (ա) հոմանիշների քանակական առավելությունը հականիշ բառերի համեմատությամբ, բ) հոմանիշների տարբեր ձև, բայց նույնական կամ մոտ իմաստ ունենալը՝ ի հակադրություն հնչյունական կազմով իրարից տարբեր կամ մասամբ տարբեր, իսկ իմաստով հակադիր բառերի՝ հականիշների, գ) հոմանիշների համեմատությամբ հականիշների սահմանափակ հնարավորությունները գործառական-ոճական տեսանկյունից և այլն):

Հոմանիշները բնութագրվում են նաև գործառական-ոճական տեսանկյունից. դրանք խոսքի ոճավորման, հուզարտահայտչականության, նրբերանգային-նրբիմաստային տարբերություններ դրսևորելու, իմաստային աստիճանական սաստկություն արտահայտելու, բառիմաստային կապակցելիության տարբերություններ ի հայտ բերելու և խոսքում միօրինակությունից խուսափելու լայն հնարավորություններ ունեն:

Ներկա հոդվածում քննարկվում են բուհում արդի հայերենի հոմանիշ բառերի ուսուցման հարցերը՝ ըստ տարբեր մասնագիտացումների:

Մեթոդաբանություն

Բուհական համակարգի ոչ մասնագիտական ֆակուլտետներում բառային հոմանշության ուսուցումը հոդվածում տրված է՝ ըստ պրակտիկ գործողության, փոխներգործուն (ինտերակտիվ) և վերահսկող-գնահատող մեթոդների ու հնարների:

Առաջարկում ենք թեմայի ավանդումն իրականացնելիս կիրառել *պրիզմա*, *համեմատության եռաթև աղյուսակ* և *հասկացությունների քարտեզ* մեթոդական հնարները, *տեքստային աշխատանք*, *վեբ-որոնում*, *հարցում*, *վարժություններ* և *առաջադրանքներ* մեթոդները:

Առհասարակ և՛ բառային, և՛ դարձվածային հոմանիշներին հատուկ են տարբեր ձև, ընդհանուր նշանակություն ունենալը, իմաստային ու ռճական տարբեր երանգներ արտահայտելը: Մասնագիտական գրականության մեջ հոմանիշներ են համարվում միևնույն հասկացությունն արտահայտող այն բառերը, որոնք տարբեր են ձևական կողմով, իսկ իմաստային կողմով կա՛մ նույնական են, կա՛մ ունեն նրբերանգային, հուզարտահայտչական կամ ռճական և գործառական տարբերություններ¹:

Թե՛ բառային, թե՛ դարձվածային հոմանիշների համար «հոմանշային շարք» եզրույթից բացի ընդունված են նաև «հոմանիշների փունջ» կամ «հոմանիշների բույն» տերմինները²:

Տվյալ հոդվածը գրվել է Խ. Աբովյանի անվան ՀՊՄՀ ոչ մասնագիտական ֆակուլտետներում հեղինակի դասավանդման փորձի ընթացքում: Ներկայացված է բառային հոմանշության բուհական (գործնական) ուսուցումը: Հոմանիշ բառերի ուսուցմանը և համապատասխանաբար սովորողների ուսումնառությանը վերաբերող առաջադրանքները տրված են ըստ մասնագիտական բնագավառների (*Ս. Պատմություն և հասարակագիտություն: Բ. Կուլտուրա: Գեղարվեստական կրթություն: Գ. Կրթության հոգեբանություն և սոցիոլոգիա: Դ. Կենսաբանություն, քիմիա և աշխարհագրություն: Ե. Մաթեմատիկա, ֆիզիկա և ինֆորմատիկա*):

Բառագիտական իրողությունների՝ բառային միավորների բուհական ուսուցման առումով մասնագիտական գրականության մեջ կարևորվում են դասավանդման նախապայմանը, նպատակը, հիմնախնդիրները և ելքային արդյունքները, ինչպես նաև շեշտադրվում է մասնագիտական այս կամ այն բնագավառին վերաբերող թե՛ բառապաշարի, թե՛ համատեքստի հիման վրա ստեղծված վարժությունների և առաջադրանքների կարևորությունը լեզվական այդօրինակ իրողություններն ավանդելու գործընթացում: Այս առումով մասնավորապես նշվում է. «Ուսանողները, լեզվական, տվյալ դեպքում՝ բառիմաստաբանական, բառապաշարային, բառակազմական, դարձվածքներին ու շրջասույթներին վերաբերող, ինչպես նաև բառարանային աշխատանքներ կատարելու հմտություններ ձեռք բերելով, հընթացս առնչվում են իրենց

¹ Տե՛ս Գ. Դ. Առաքելյան, Ա. Հ. Խաչատրյան, Ս. Ա. Էլոյան, Ժամանակակից հայոց լեզու, հ. 1, Ե., ՀՄՄՀ ԳԱ հրատ., 1979, էջ 201:

² Ա. Մ. Սուքիասյան, Հոմանիշները ժամանակակից հայերենում, Ե., Եր. համալս. հրատ., 1971, էջ 135:

մասնագիտական ոլորտի բառապաշարին, տեքստային հատվածներին, որոնք ունեն ճանաչողական արժեք և նշանակություն»³:

Սույն հոդվածում առանձնակի տրվում են մասնագիտական տարբեր բնագավառների բառապաշարի հիման վրա ստեղծված վարժություններ և առաջադրանքներ, իսկ տեքստային աշխատանքի բնագրային նյութը վերաբերում է գիտական ոճին: Նկատենք, որ առաջադրանքներում տրված է նաև տեքստային աշխատանք՝ ըստ գեղարվեստական ոճի ստեղծագործության: Թեև բառային հոմանիշների ուսուցումը ներկայացված է՝ ըստ մասնագիտացումների, սակայն անշուշտ յուրաքանչյուր դասագործընթացում կարևորում ենք զուգահեռաբար գեղարվեստական ստեղծագործությունների հիման վրա թեմայի ուսումնասիրությունը՝ մանավանդ խոսքային հոմանիշների գոյությունը հաշվառելով, երբ բառերը գեղարվեստական խոսքում դրսևորում են հոմանշություն, իսկ խոսքից դուրս հոմանիշներ չեն:

Հոդվածում թեմայի ուսուցումը ներկայացվում է՝ ըստ *պրակտիկ մեթոդների* շարքը դասվող *վարժությունների* և *առաջադրանքների*, թեմայի յուրացման գործընթացը *վերահսկող* և *գնահատող* նշանակություն ունեցող *հարցման*⁴, ինչպես նաև ըստ ուսուցման *փոխներգործուն (ինտերակտիվ)* մեթոդական հնարների, որոնցից են *պրիզման*, *համեմատության եռաթև (Մ-աձև)* *աղյուսակը* և *հասկացությունների քարտեզագրումը*⁵: Նկատենք, որ *փոխներգործուն (ինտերակտիվ)* ուսուցումը համարվում է *հաղորդակցական տեխնոլոգիաների* տարբերակներից (կադապարային մոդելներից) մեկը: «Ինտերակտիվ ուսուցումը կրթության օբյեկտի և սուբյեկտի լավ կազմակերպված հետադարձ կապով դասավանդումն է՝ նրանց միջև տեղեկության երկկողմանի փոխանցումով»⁶: Թեման ուսուցանելիս կարևորում ենք նաև *համագործակցային տեխնոլոգիայում* կիրառվող, ժամանակակից մեթոդների շարքը դասվող *վեբ-որոնումը (Web-Quest)*⁷, երբ

³ Լ. Ն. Ավետիսյան, Մ. Ռ. Սողոմոնյան, Հայոց լեզվի գործնական դասընթաց: Բառագիտություն: Ուսումնական ձեռնարկ բուհերի ոչ մասնագիտական ֆակուլտետների համար Ե., «Էդիթ Պրինտ» հրատ., 2022, էջ 4-6:

⁴ Տե՛ս Ծ. Գ. Азимов, А. Н. Шукин, Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам), М., Изд-во ИКАР, 2009, էջ 70, 322-323:

⁵ Ս. Սարուխանյան, Ա. Դավաթյան, Ն. Դիշաղաջյան, Ուսուցման ժամանակակից մեթոդներ, հնարներ, վարժություններ, Վանաձոր, ԿԱԻ Լոռու մասնաճյուղ, «Վանատուր» ՍՊԸ տպ., 2008, էջ 69- 70, 72-73, 76-77:

⁶ Գ. К. Селевко, Энциклопедия образовательных технологий, Том 1, М., Народное образование, 2005, էջ 153:

⁷ Ս. Սարուխանյան, Ա. Դավաթյան, Ն. Դիշաղաջյան, նշվ. աշխ., էջ 18-21:

համացանցից (կայքեր, առցանց գրադարաններ և այլն) ձեռք են բերվում հետազոտության թեմայի վերաբերյալ տեղեկույթ և գիտելիքներ՝ գործնականում լուծելով առաջադիր հարցը, ինչպես նաև *համակարգչային Microsoft Power Point (կամ Google) ներկայացումը*⁸՝ որպես լեզվական իրողությունների ուսուցման միջոցներից մեկը⁹:

Բուհում հոմանիշ բառերի՝ ըստ մասնագիտացումների գործնական ուսուցման հարցում անհրաժեշտ ենք համարում *տեքստային վարժությունները*⁹, *տեքստային աշխատանք* մեթոդի կիրառումը, երբ տեքստի հիման վրա կատարվում է ուսումնասիրված լեզվական, տվյալ դեպքում՝ բառագիտական իրողության քննարկում որպես ինքնուրույն աշխատանք, այս իմաստով կատարվում է տեքստի լեզվաոճական վերլուծություն: Թեմայի ավանդույնն անշուշտ անկարելի է ներկայացնել առանց *բառարանային աշխատանքների* հանձնարարման:

Ստորև նշվող տեսական և գործնական նյութերը էլեկտրոնային տարբերակով (առցանց ուսուցման հարթակում) հիմնականում կանխավ տրվում են ուսանողներին:

ԳՈՐԾՆԱԿԱՆ ՊԱՐԱՊՄՈՒՆՔ

ա) Գործնական պարապմունքի թեմայի անվանում. Բառերի ձևախմբատային տեսակները, հոմանիշ բառեր:

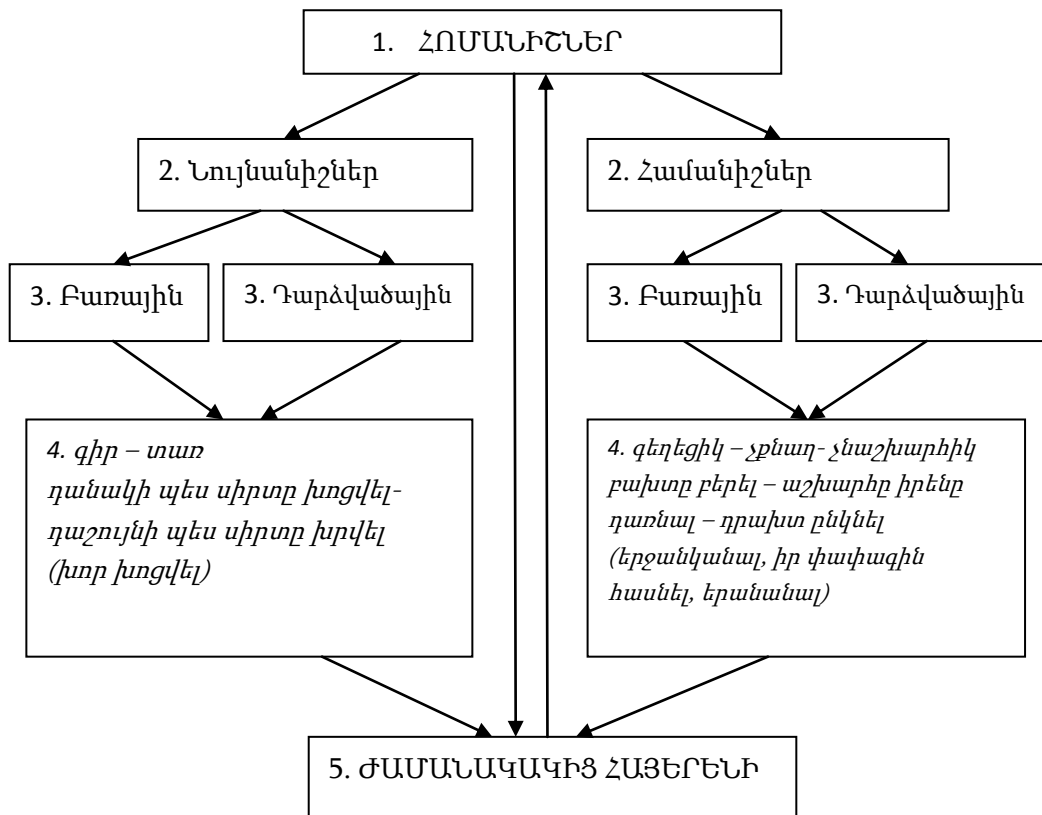
բ) Հիմնական հասկացություններ, առանցքային հարցեր (միայն գործնական պարապմունքի համար). բառային հոմանշություն, հոմանիշների զույգ, հոմանիշների շարք, հականշահոմանշային շարքեր, նույնանիշներ, համանիշներ, հոմանշություն և բազմիմաստություն, մասնագիտական բառապաշար:

գ) Գործնական պարապմունքի անցկացման մեթոդներ և հնարներ. պրիզմա, համեմատության եռաթև (M-աձև) աղյուսակ, վարժություններ, առաջադրանքներ, հարցում, տեքստային աշխատանք, վեբ-որոնում, հասկացությունների քարտեզագրում:

դ) Գործնական պարապմունքի թեմային առնչվող ուսումնառության նյութեր և էլեկտրոնային նյութեր. 1-ին քայլ: Կառուցվում է *ուղղորդված պրիզմա*: Վերջինս միաժամանակ տրված մեկնաբանի (*հոմանիշներ*) և վերջնաբանի (*ժամանակակից հայերենի*) միջև տրամաբանական կապ հաստատելուն է ուղղված:

⁸ Տե՛ս Գ. Գ. Азимов, А. Н. Шукин, նշվ. աշխ., էջ 278:

⁹ Նույն տեղը, էջ 303-304:

2-րդ քայլ: Հոմանիշների, հականիշների, համանունների և հարանունների՝ որպես բառերի ձևախմբատային տեսակների ուսուցման հիմնախնդիրները փոխկապակցված և փոխադասարկված են: Այս խմբատու կարելի է անդրադարձ կատարել թե՛ համանունների հոմանիշներին, թե՛ հարանունների այդօրինակ խմբերին: Ներկա հոդվածում մեր առաջադիր խնդիրն է քայլաշարերի հաջորդականության մեջ այս քայլում *համեմատության եռաթև (M-աձև) աղյուսակի* օգնությամբ վեր հանել հոմանշության և բազմիմաստության, այլև հականշության և բազմիմաստության՝ որպես լեզվական երևույթների ընդհանրությունները և տարբերությունները, ինչպես նաև հոմանշության և հականշության փոխհարաբերությունները, հոմանշային գույգերի կամ շարքերի միջև հականշության առկայությունը խնդրո առարկա թեմայի ուսուցման ընթացքում:

Ընդհանրություն	Տարբերություն	
Բառերի իմաստային հարաբերություններ	Բառերի ներսում առկա իմաստային հարաբերություններ	Բառերի միջև առկա իմաստային հարաբերություններ
Ընդհանրություն 1. Բազմիմաստություն և հոմանշություն: Բառերի հոմանշության և բազմիմաստության փոխկապակցվածություն. բազմիմաստ բառի՝ յուրաքանչյուր իմաստի համար առանձին հոմանիշ ունենալու հնարավորություն: Ընդհանրություն 2. Բազմիմաստություն և հականշություն: Բառերի հականշության և բազմիմաստության փոխկապակցվածություն. բազմիմաստ բառի՝ ամեն իմաստի համար առանձին հականիշ ունենալու ներունակություն (իմաստներից ոչ բոլորի համար նույն բազմիմաստ բառի հականիշներ ունենալու հատկանիշ): Ընդհանրություն 3. Հոմանշություն և հականշություն: Խոսքիմասային արժեքի նույնական լինելը: Բառերի բազմիմաստությանն աղերսվելը: Հականշություն	Բազմիմաստություն Տարբերություն 1. Ներբառության իմաստային հարաբերություններ:	Տարբերություն 1. Հոմանշություն: Ձևով տարբեր, բայց նույն կամ մոտ իմաստ ունեցող բառեր: <i>Նույնանիշներ</i> (նույնական իմաստներ) և <i>համանիշներ</i> (մերձավոր իմաստներ): Գործառական-ոճական տեսանկյունից լայն հնարավորություններ:
	Տարբերություն 2. Մեկից ավելի իմաստների առկայություն մեկ բառի իմաստային ծավալում և այդ իմաստների միջև ընդհանրություն: Տարբերություն 3. Բազմիմաստ բառի՝ խոսքում յուրաքանչյուր անգամ իր իմաստներից որևէ մեկով հանդես գալու հնարավորություն:	Տարբերություն 2. Հականշություն: Բառագույգեր, որոնք հակադիր իմաստներ են արտահայտում: <i>Հակադրական</i> (տարաբան) և <i>ժխտական</i> (նույնաբան) հականիշներ: Տարբերություն 3. Հականիշների գործածությամբ <i>հակադրույթ</i> (անտիթեզ) ոճական միջոցի գոյություն:

հոմանշային գույգերի կամ շարքերի միջև (հականշահոմանշային շարքեր): <i>Լեզվական</i> (խոսքից դուրս) և <i>խոսքային</i> (ոչ խոսքից դուրս) հոմանիշներ և հականիշներ:		
---	--	--

3-րդ քայլ: Վարժություններն ապահովում են թեմայի վերաբերյալ գիտելիքների յուրացումը, ամրապնդումը և բառապաշարի հարստացումը: Ըստ մասնագիտացումների առանձնացնելով՝ կարելի է հանձնարարել հետևյալ *վարժությունը*:

2. 1. Տրված բառաշարքից ընտրե՛ք և գրե՛ք հոմանշային 10 գույգ:

Ա. Պատմություն և հասարակագիտություն. փրկագիր, բանտել, բարետոհմիկ, ազատաթուղթ, ազատագրկել, քաջագգի, միասնականանալ, փաստաբան, փարավոն, արքայադուր, դատապաշտպան, հրամայորեն, գահակալ, թագավորանիստ, կայսերադավ, պարտադրաբար, ոստանիկ, դաշինք, ծիրանի, դրանիկ, համաձայնություն, թագավորագգեստ:

Բ. Կուլտուրա: Գեղարվեստական կրթություն. գրագող, ձիք, բնանկար, սնդուս, բանագող, գրքատուն, քանքար, դիպակ, բնատեսարան, պարագրություն, գրադարան, երգարան, ձայնակցել, զարդագիր, կաքավագրություն, գեղաբանդակ, տաղարան, գրագիր, նվագակցել, ծաղկատառ, գեղագարդ, ջնարակ:

Գ. Կրթության հոգեբանություն և սոցիոլոգիա. առաքինի, ըմբռնել, պակասամիտ, հոգետանջ, անհատ, հայրենաբաղձություն, պարկեշտ, թանձրամիտ, կռահել, չարակսկիծ, բնավորություն, հոգի, ջղայնացում, նրբագգաց, ներաշխարհ, խառնվածք, դատողություն, անձնավորություն, ընկերային, նյարդայնացում, մտածողություն, հասարակական:

Դ. Կենսաբանություն, քիմիա և աշխարհագրություն. ազդր, արջնագռավ, կածուկ, սաղմնապարկ, եղջերուկ, հող, զիստ, քինքինաձառ, աղվեսագի, ջրաթաղանթ, քլորասնդիկ, ընդերք, ոսկրախաղ, շեփորուկ, աստղակաթ, բնաշրջություն, աղիք, եղրնանի, տարրաբան, աստղալույս, սուլեմա, շրջափոխույթ:

Ե. Մաթեմատիկա, ֆիզիկա և ինֆորմատիկա. էլեկտրաբոնկիչ, թիվ, էլեկտրադիտակ, քառանիստ, էլեկտրամեքենագիտական, ջրակայություն, էլեկտրաբոցավառիչ, ձայնագրիչ, էլեկտրացույց, չորեքնիստ, էլեկտրամեխանիկական, ջերմակայունություն, ջերմանցիկ, ջրակշռություն,

համբանք, ցուցարկիչ, լսագիտություն, ջերմադիմացկունություն, ծրիչ, ջերմահաղորդ, ձայնաբանություն, պատկերամուտ:

4-րդ քայլ: *Տեքստային աշխատանքի* կատարումն առաջարկում ենք սկսել տրված տեքստային հատվածների *արտահայտիչ ընթերցանությամբ*: Այնուհետև հանձնարարվում է *ընտրել հինգ բառ՝ կազմելով յուրաքանչյուրի հոմանշային և հականշային գույգերը (շարքերը. հականշություն հոմանշային գույգերի կամ շարքերի միջև)*: Տրվում է առաջադրանքի կատարման նմուշը՝ 1. *կայունություն-հաստատունություն* (հոմանիշ բառեր), 2. *կայունություն-փոփոխականություն* (հականիշ բառեր), 3. *կայունություն, հաստատունություն, անշարժություն, աներերություն, անհողորդություն, կանգունություն – փոփոխականություն, փոփոխելիություն, փոփոխունություն, անկայունություն, անհաստատություն, շարժունություն, հեղհեղուկություն, հողորդություն* (հականշություն հոմանշային շարքերի միջև):

Ներկայացնենք նմանօրինակ առաջադրանքը՝ ըստ մի քանի մասնագիտությունների:

Ա. Հասարակագիտություն: Միացյալ Նահանգները գիտի, որ իսլամիստները կարող են արդյունավետ կերպով օգտվել ժողովրդավարական գործիքներից ու հնարավորություններից, որպեսզի հաստատեն կրոնապետություն:

Այսպիսով, երկու տարբերակներն էլ, այսինքն՝ թե՛ ներկայիս խոցելի կայունության պահպանումը, թե՛ ժողովրդավարության հաստատումը կարող են վտանգավոր ու անկանխատեսելի լինել: Այստեղ առաջ է քաշվում երրորդ վարկածը՝ տարածաշրջանի աստիճանական ժողովրդավարացումը նույն երկրների վարչակարգերի օգնությամբ: Երրորդ վարկածը կարող է ապահովել և՛ ամերիկյան շահերը, և՛ տարածաշրջանային վարչակարգերի ակնկալիքները՝ միաժամանակ բավարարելով Եվրոպայի պահանջները (ՌԷ, 175):

Բ. Մշակութաբանություն: Հայ գրերի ստեղծումն անգնահատելի դեր խաղաց հայ ժողովրդի հոգևոր և մտավոր զարգացման գործում. ամուր հիմք ստեղծեց մշակութային կյանքի վերելքի համար: Դրանից հետո լայն թափ առավ թարգմանչությունը: Առաջիններից մեկը հայերեն թարգմանվեց Աստվածաշունչը, որը նպաստեց հայկական ինքնատիպ քրիստոնեական գրականության առաջացմանը: Հայ գրերի գյուտից հետո բացվեցին բազմաթիվ հայկական դպրոցներ (ԳՄ, 208):

Գ. Կրթության հոգեբանություն: Ռ. Ստերնբերգը չափազանց բեղմնավոր և ակտիվ գործունեություն ծավալած հեղինակ է: Գիտնականն ինտելեկտի իր մեկնաբանություններում բացատրում է անհատի ինտելեկտուալ և կոգնիտիվ կառույցների տարբերությունները:

Ստերնբերգն առանձնացնում է ինտելեկտի երեք կարևոր բաղադրիչներ, որոնք պատասխանատու են ինֆորմացիայի մշակման համար:Օլիգոֆրեն երեխաները նորմալ երեխաներից տարբերվում են նրանով, որ նրանց անհրաժեշտ է խնդրի պայմանների լիարժեք և հստակ բացատրություն (ԱԳ, 229-230):

Դ. Քիմիա: «Կարգավորում» տերմինը վերաբերում է ազդեցությունների լայն շրջանակին, օրինակ՝ խթանում, արգելակում, այս կամ այն ախտանիշների զարգացում և այլն: Կենսաբանական ակտիվության ծայրահեղ դրսևորում է բիոցիդ ազդեցությունը: Լատիներենից թարգմանությամբ *բիոցիդ* նշանակում է «կյանք սպանող»: Բիոցիդները քիմիական նյութեր են, որոնք ստեղծված են որպես պայքարի միջոց վնասատու օրգանիզմների դեմ (ՆԴ, 5):

Ե. Ֆիզիկա: Մոնտե-Կառլոյի հաշվարկներում վերցվում է ուղղանկյուն պոնտենցիալային հոր, որի խորությունը վերցվում է հավասար Ֆերմի էներգիային: Եթե մտցվում է դիֆուզ միջուկային պոնտենցիալ, ապա այն ազդում է արդյունքների վրա, քանի որ իմպուլսային բաշխման պարամետրը մակերևույթի վրա և միջուկի ներսում տարբեր է լինում (ԱԲ, 82):

5-րդ քայլ: Հետադարձ կապի ապահովում և ստուգում/ գնահատում Հարցեր

1. Լեզվական ի՞նչ առանձնահատկությունների հիման վրա են տարբերակվում բառերի ձևաիմաստային խմբերը, և որո՞նք են դրանք:

2. Ի՞նչ է հոմանշությունը: Որո՞նք են բառային հոմանիշները:

3. Ի՞նչ տեսակների են բաժանվում հոմանիշ բառերը:

4. Ի՞նչ առանձնահատկություններ ունեն լեզվական և խոսքային հոմանիշները:

5. Ո՞րն է բազմիմաստությունը և հոմանշության հետ ի՞նչ առնչակցություն ունի:

6. Ի՞նչ փոխհարաբերություններ կարող են ունենալ բառային հոմանիշներն ու հականիշները:

Առաջադրանքներ

ա) Ինքնուրույն-հետազոտական աշխատանք: Հոմանիշ բառերի բուհական գործնական ուսուցումը կազմակերպելիս առաջարկում ենք կիրառել *ինքնուրույն աշխատանքը*՝ որպես *ուսումնական աշխատանքի կազմակերպման ձևերից մեկը*:

1. Ուսանողների ինքնուրույն աշխատանքներ կատարելու կարողությունների զարգացման հարցում կարևորում ենք *բառարանային աշխատանքը*: Տվյալ դեպքում տրվում է առաջադրանք՝ ըստ նրանց մասնագիտական բնագավառի (*Ս. Պատմություն և հասարակագիտություն*:

Բ. Կուլտուրա: Գեղարվեստական կրթություն: Գ. Կրթության հոգեբանություն և սոցիոլոգիա: Դ. Կենսաբանություն, քիմիա և աշխարհագրություն: Ե. Մաթեմատիկա, ֆիզիկա և ինֆորմատիկա): Հանձնարարվում է տերմինաբանական բառարաններից դուրս գրել հոմանիշ ունեցող տասը բառ, նշել յուրաքանչյուրի հականիշը (առկայության դեպքում)՝ կազմելով հոմանշային և հականշային զույգեր (կարող են օգտվել www.nayiri.com կայքի՝ խնդրո առարկա էլեկտրոնային բառարաններից):

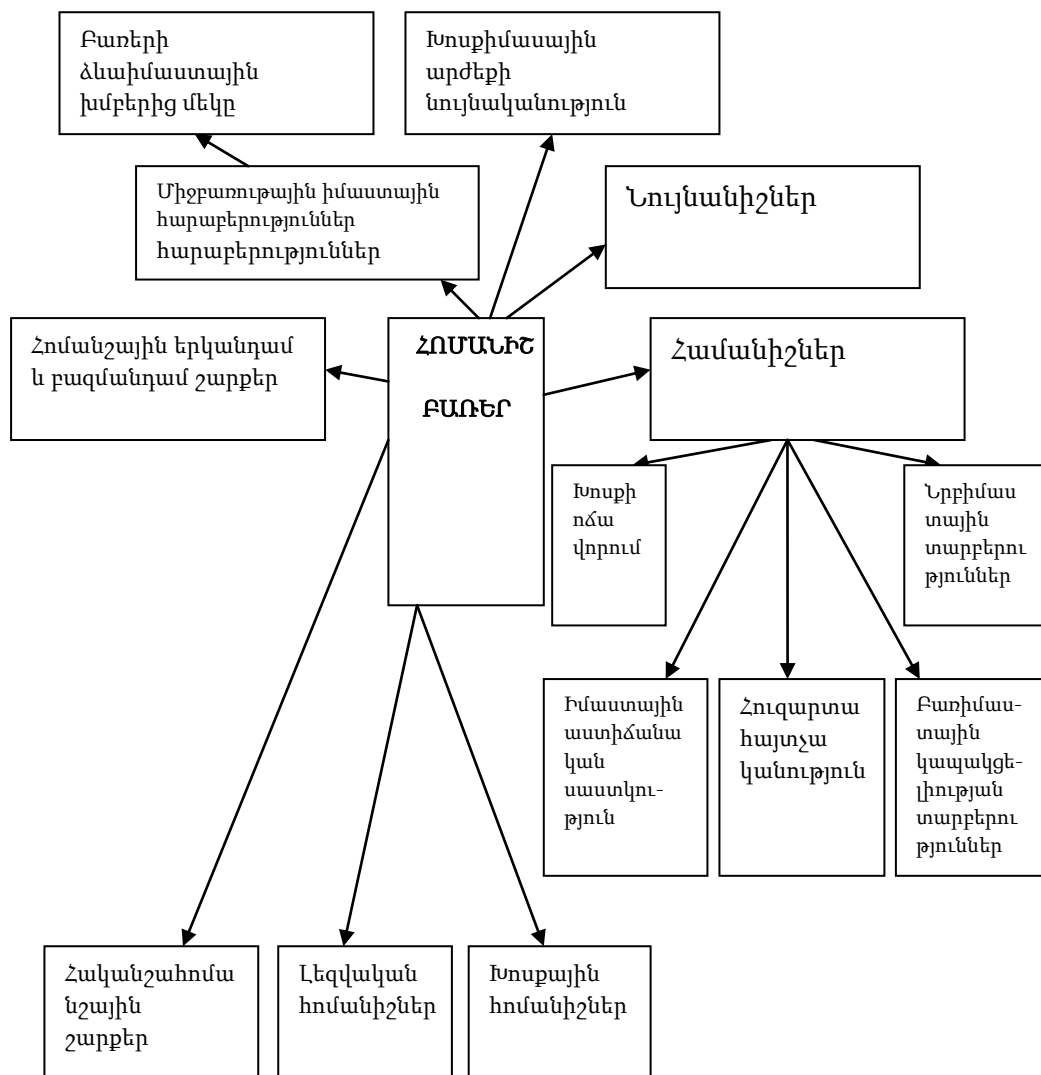
2. Առաջարկվում է կատարել վեբ-որոնում (հղում. <https://www.youtube.com>)՝ ներկայացնելով Ավ. Իսահակյանի «Լիլիթը» պատմվածքում ի հայտ եկած բառային հոմանիշները (սմուշ՝ 1. գեղեցիկ, գեղանի, չքնաղ, չքնաղակերտ, աննման, 2. սքանչանալ, հիանալ, զմայլվել, հափշտակվել): Աշխատանքը կատարելիս կարող են օգտվել Ա. Մ. Սուքիասյանի «Հայոց լեզվի հոմանիշների բացատրական բառարան» աշխատությունից (Ե., ԵՊՀ հրատ., 2009): Ստեղծագործության հոլովակը (կարդում է Գրիգոր Բաղդասարյանը) և համակարգչային Microsoft Power Point (կամ Google) ներկայացմամբ տրված հոմանշային զույգերը կամ շարքերը, նրանց վերաբերյալ վերլուծությունները (տեսակներ, համանիշների նրբինաստային տարբերություններ, խոսքի ոճավորում և այլն) հանձնարարվում է ներբեռնել առցանց ուսուցման հարթակ:

բ) **Կապակցված խոսք:** Ինքնուրույն շարադրել սկիզբը և շարունակությունը¹⁰ (մեկ էջի սահմաններում)՝ գործածելով հոմանիշներ. Գիտության լեզուն ունի նույն հատկանիշները, ինչ որ գիտական ուսումնասիրությունը՝ անդիմություն, օբյեկտիվություն, դատողականություն (Շ. Բալլի):

Թեմայի գնահատում: Վերջինս իրականացվում է առարկայական նկարագրի՝ գնահատման չափանիշներ/մեխանիզմներ պլանակի պահանջներին համապատասխան:

6-րդ քայլ: Կատարվում է թեմայի ամփոփում՝ ըստ հասկացությունների քարտեզի:

¹⁰ Պահանջվում է պահպանել ուղղագրական, կետադրական, քերականական և ոճական անհրաժեշտ կանոնները, ինչպես նաև խմբագրական աշխատանք կատարելուց հետո աշխատանքն արտահայտիչ ընթերցանությամբ ներկայացնել լսարանում:

Եզրակացություններ

1. Բուհական համակարգի ոչ մասնագիտական ֆակուլտետներում (ըստ մասնագիտացումների և նրանց համապատասխան բառապաշարի) արդի հայերենի հոմանիշ բառերի ուսուցման հարցերը հողվածում քննության են առնվել բառային հոմանշություն և հականշություն ընդհանրությունների և տարբերությունների, ինչպես նաև

բազմիմաստություն և հոմանշություն փոխհարաբերությունների վերհանման միջոցով:

2. Բազմիմաստ բառերի համար բնութագրական են հոմանշային և հականշային հարաբերությունները: Բազմիմաստությունը՝ բառերի և կայուն կապակցությունների համար ընդհանուր այդ երևույթը, մեկից ավելի իմաստների համատեղումն է լեզվական մեկ միավորի շրջանակներում: Բազմիմաստությունն ու հոմանշությունը, այլև բազմիմաստություն ու հականշությունն ակնառու ընդհանրություններ ունեն. միևնույն բառն այլ բառերի հետ հոմանշային կամ հականշային հարաբերությունների մեջ է մտնում ոչ թե ամբողջությամբ, այլ իր առանձին իմաստներով:

3. Իմաստային և գործառական-ոճական տեսանկյուններից հոմանիշների մեջ առանձնացվում են (թե՛ բառային, թե՛ դարձվածային) նույնանիշները և համանիշները: Վերջիններիս նրբիմաստային, ոճական, բառիմաստային կապակցելիության տարբերություններն առավել ցայտուն ի հայտ են գալիս խոսքային միջավայրում:

4. Հոմանշային շարքերը քանակական տեսանկյունից կարող են տարբեր լինել: Հոմանշային շարքը համաժամանակյա լեզվական իրողություն է՝ կազմված երկու կամ ավելի բառերից (այլև դարձվածքներից): Հականշային շարքերն ուսուցանելիս կարելի է դրանք քննարկել հոմանշային շարքերին զուգընթաց (հականշության առկայություն հոմանշային զույգերի կամ շարքերի միջև. հականշահոմանշային շարքերի կազմություն):

5. Առաջարկվում է ուսանողների ձեռք բերած տեսական գիտելիքները կիրառել գործնականում՝ ըստ *պրիզմա, համեմատության եռաթև աղյուսակ և հասկացությունների քարտեզ* մեթոդական հնարների, *տեքստային աշխատանք, վեր-որոնում, հարցում* մեթոդների, բառարանային և ստեղծագործական աշխատանքների, վարժությունների և առաջադրանքների, ինչպես նաև համակարգչային Microsoft Power Point (կամ Google) ներկայացման:

Օգտագործված գրականություն

1. Առաքելյան Վ. Դ., Խաչատրյան Ա. Հ., Էլոյան Ս. Ա., Ժամանակակից հայոց լեզու, հ. 1, Ե., ՀՄՄՀ ԳԱ հրատ., 1979:
2. Ավետիսյան Լ. Ն., Սողոմոնյան Մ. Ռ., Հայոց լեզվի գործնական դասընթաց: Բառագիտություն: Ուսումնական ձեռնարկ բուհերի ոչ մասնագիտական ֆակուլտետների համար Ե., «Էդիթ Պրինտ» հրատ., 2022:

3. Սարուխանյան Ս., Դավաթյան Ա., Դիշաղաջյան Ն., Ուսուցման ժամանակակից մեթոդներ, հնարներ և վարժություններ, ԿԱԻ Լոռու մասնաճյուղ, «Վանատուր» ՍՊԸ տպ., 2008:
4. Սուքիասյան Ա. Ս., Հոմանիշները ժամանակակից հայերենում, Ե., Եր. համալս. հրատ., 1971:
5. Азимов Э. Г., Щукин А. Н., Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам), М., Изд-во ИКАР, 2009.
6. Селевко Г. К., Энциклопедия образовательных технологий, Том 1, М., Народное образование, 2005.

Համառոտագրություններ

ԱԲ – Ա. Բալարբեկյան, Միջուկային փոխազդեցություններ, Դասագիրք բուհերի բնագիտական ուղղություններով մասնագիտացող ուսանողների համար, Ե., ԵՊՀ հրատ., 2019:

ԱԳ – Ա. Գևորգյան, Բնակելի տիկնոջ կոգնիտիվ մոդելները, «Կանթեղ: Գիտական հոդվածների ժողովածու», № 3 (56), Ե., 2013, էջ 228-234:

ԳՄ – Գ. Մելքումյան, Մշակութաբանություն, Ուսումնական ձեռնարկ, Ե., «Վան Արյան» հրատ., 2001:

ՆԴ – Ն. Դուրգարյան, Կենսաակտիվ պոլիմերներ, Դասախոսությունների շարք, Ե., ԵՊՀ հրատ., 2016:

ՌԷ – Ռ. Էյդիփուր, Մեծ Մերձավոր Արևելք նախագծի իրականացման խոչընդոտները և մարտահրավերները, «Կանթեղ: Գիտական հոդվածների ժողովածու», № 3 (56), Ե., 2013, էջ 175-180:

Лилит Аветисян

Изучение лексической синонимии в вузе

с учетом специализации

Заключение

Ключевые слова и выражения: лексическая синонимия, синонимический ряд, антонимо-синонимические ряды, синонимия и полисемия, специальная лексика, вузовский курс, интерактивные методы, методические приемы, работа над текстом, словарная работа.

1. В данной статье рассматриваются вопросы изучения лексической синонимии современного армянского языка на неспециальных факультетах (с учетом специализации и специальной лексики) высших учебных заведений, основанного на выявлении интегральных и дифференциальных

признаков лексической синонимии и антонимии, а также соотношения полисемии и синонимии.

2. Для многозначных слов характерны синонимические и антонимические отношения. Полисемия-общее явление для слов и устойчивых сочетаний представляющая собой объединение многих значений в рамках одной языковой единицы. Синономия и полисемия, а также антонимия и полисемия имеют явную общность: одно и то же слово вступает в синонимические и антонимические отношения не целостно, а со своими частными значениями.

3. В семантическом и функционально-стилистическом аспектах различаются равноценные и неравноценные синонимы. Лексические синонимы реализуют свои синонимические отношения в речевой среде.

4. Синонимические ряды могут быть разные. Синонимический ряд - синхронное языковое явление, которое состоит из двух или больше слов. Во время изучения антонимических рядов необходимо рассматривать эти ряды параллельно со синонимическим рядом: антонимичные слова вступают в синонимические связи с другими словами, образуя антонимосинонимические своеобразные ряды.

5. Предлагается практическое применение полученных студентами теоретических знаний, базирующееся на таких методических приемах как трёхкомпонентная таблица сопоставления, призма и картографирование понятий, метод текстовой работы и веб-поиска, выполнение словарной и творческой работы, заданий и упражнений, создание презентаций с помощью Microsoft Power Point (или Google), и проведение опроса.

Lilit Avetisyan

**The study of the lexical synonymy at the Institute
according to specializations**

Conclusion

Key words and phrases: lexical synonymy, synonymic line, synonymic-antonymic lines, synonymy and polysemy, special vocabulary, case study at the Institute, text work, dictionary work, interactive teaching methods, methodological approaches.

1. This article examines the questions of teaching modern Armenian synonyms by lexical synonymy and antonymy commonalities and differences, as well as by discovering of the relationship of polysemy and synonymy in the non-

professional faculties of the university system (according to the specializations and their appropriate vocabulary).

2. The synonymous and antonymous relations are typical of the words. Polysemy, the general phenomenon of the words and stable compounds, is the combination of more than one meanings in one language unit. In general synonymy and polysemy, antonymy and polysemy of the words have obvious generalities: the same word gets a synonymic or antonymic correlation with other words not entirely, but by its separate meanings.

3. According to their semantic and usual-stylistic aspects, the synonyms are distinguished by adequate and inadequate ones. The lexical synonyms realize their synonymous relations in the speech environment.

4. The synonymic lines may be different from the side of quantity. Synonymic lines of the words is a synchronic language reality, which consists of two or more words. Recurring to the antonymic lines of the words it is necessary to observe them in parallel with synonymic lines: antonymic words are included into synonymic correlation with other words making certain synonymic - antonymic lines.

5. Recommended to apply students' acquired theoretical knowledge in practice according to the comparative table with three columns, prisma and concepts map methodological approaches, text work and Web-Quest methods, dictionary and creative works, computer Microsoft Power Point (or Google) presentation, question, as well as according to performing of exercises and tasks.

Խմբագրություն է ուղարկվել 03.12.2023թ.

Հանձնարարվել է գրախոսության 25.12.2023թ.

Տպագրության է հանձնարարվել 13.03.2023թ.